

О. Є. Дем'яненко,

Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв

МОВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО КРОСКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається проблема теоретичної та практичної мовної підготовки студентів до кроскультурної комунікації в контексті глобалізації освіти, а також аспекти навчання міжкультурного спілкування. Проаналізовано роль двомовності та складові процеси формування толерантної мовної особистості засобами кроскультурної комунікації.

Ключові слова: кроскультурна комунікація, мовна підготовка студентів, глобалізація, толерантна мовна особистість, двомовність, взаємовплив мови і культури, діалог культур.

В статье рассматривается проблема теоретической и практической языковой подготовки студентов к кроскультурной коммуникации в контексте глобализации образования, а также аспекты обучения межкультурному общению. Проанализированы роль двуязычия и составляющие процесса формирования толерантной языковой личности средствами кроскультурной коммуникации.

Ключевые слова: кроскультурная коммуникация, языковая подготовка студентов, глобализация, толерантная языковая личность, двуязычие, взаимовлияние языка и культуры, диалог культур.

The problems of theoretical and practical language training of students for cross-cultural communication in a global context of education and training aspects of intercultural communication are considered. The role of bilingualism and the components of the process of formation of a tolerant language personality by the means of cross-cultural communication are analyzed.

Keywords: cross-cultural communication, language training of students, globalization, tolerant linguistic personality, bilingualism, the interplay of language and culture, dialogue of cultures.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейські процеси зумовила проблему освоєння культурних особливостей інших країн, оскільки входження у загальний простір неможливе без освоєння його культурного контексту. Усвідомлення приналежності до єдиного світового простору вимагає досягнення порозуміння між носіями різних культур. Потреба в дослідженні проблем кроскультурної комунікації особливо зростає в прагненні створити, зокрема в освітньому просторі, ефективну систему організації процесу пошуку соціокультурної ідентичності етносами в умовах трансформації українського суспільства. Тому в сучасній методиці викладання гуманітарних дисциплін процес навчання розглядається з позицій міжкультурної комунікації, оскільки без успішного оволодіння цілісною системою уявлень про реальність країни мова, якої вивчається, та її культурологічної бази неможлива повноцінна комунікація, яка і дає уявлення про національну картину світу.

В таких умовах навчання студентів розглядається як засіб безпечного та комфортного існування в новому соціумі, а метою навчання стає формування у студентів толерантної свідомості на таких рівнях, як особистість, суспільство і держава в умовах кроскультурної комунікації. Виходячи з цього, освіта повинна сприяти створенню педагогічних умов, які б сприяли формуванню толерантних переконань, поглядів, навичок толерантної поведінки як у суспільстві, так і в майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема кроскультурної комунікації є сьогодні актуальною в результаті високої мобільності населення. Глобалізація відображає нову якість соціальних зв'язків і відносин, передбачає в ідеалі культурне різноманіття людства. Це призводить до стрімкого розширення контактів між соціальними групами, етнічними спільнотами, індивідами, що представляють різні культури й етноси. Проте, незважаючи на процеси демократизації, інтеграції та гуманізації українського суспільства, існує ряд невирішених проблем, зокрема проблема виховання глобально-орієнтованої особистості як у навчальному, так і у виховному процесі, одним із складових компонентів якого є кроскультурна комунікація.

У багатьох роботах (В. С. Библер, Ю. Рот, С. Г. Тер-Минасова та ін.), присвячених кроскультурній (міжкультурній) освіті, підкреслюється, що «перехід до неї потребує певної зміни системи навчання, її змісту, методів, засобів і форм так, щоб це допомагало тому, хто навчається, виробити новий погляд на своє власне існування та на власну особистість, сприяло вмінню відчутти різницю між рідною й іноземною культурою» [1; 4; 5].

Проблема підготовки студентів до сприйняття ними іншого соціокультурного середовища, а також проблема навчання міжкультурного спілкування охоплює ряд аспектів: формування культури спілкування з урахуванням іншого соціокультурного та мовного середовища; урахування психологічних особливостей пізнавальної комунікативної діяльності студентів у природному мовному середовищі; формування умінь і навичок ведення «діалогу культур»; формування та розвиток теоретичної і практичної готовності до кроскультурної комунікації як засіб виховання толерантної особистості.

У цілому проблеми відкритості до діалогу і взаєморозуміння в сучасному світі набувають глибшого змісту, однак для взаєморозуміння і ведення діалогу не достатньо однієї доброї волі, необхідна готовність до кроскультурної комунікації. Проте, щоб зрозуміти мову чужої культури, людина повинна бути відкрита до культури власної країни. Від рідної культури до всесвітньої, тільки так можна досягнути готовності до діалогу культур, оскільки кожна мова виражає національну культуру того народу, який нею говорить.

За словами В. В. Воробйова, «мова як система втілень культурних цінностей розглядається в лінгвокультурологічному аспекті викладання. Ігнорування або відсутність у свідомості людини названої понятійної системи

також веде до недоліків у сформованості комунікативної компетенції. На тлі культури слова словосполучення і речення повніше виявляють свою мовну і позамовну семантику, іншими словами, лінгвокультурологічний підхід до вивчення мови допомагає глибше зрозуміти національну суть культурних цінностей» [2].

Для успішного ведення діалогу необхідно оволодіння не тільки мовною, а й концептуальною системою, що включає уявлення, навички, цінності та норми як спеціальної, так і побутової соціокультурної сфер, в тому числі знання норм і правил спілкування. У зв'язку з цим «надзвичайно складною проблемою для теорії та практики навчання іноземної мови стає виокремлення в методичних цілях певних одиниць когнітивного рівня», що відображають «фонові знання» іншомовного соціуму. Суть навчання міжкультурної комунікації в цьому випадку полягає в побудові когнітивної системи знань студента, які співвідносилися б із знанням про світ іншої соціокультурної спільноти [6, с. 67].

За результатами дослідження В. М. Махінова, студенти вищих навчальних закладів потребують підвищення рівня своєї соціокультурної підготовки, що виявляється в їх бажанні і намаганні засвоїти достатній обсяг професійно значущих знань, соціокультурних професійно-педагогічних умінь, розвинути здібності та набуті необхідних якостей, які забезпечать ефективне формування особистості учня, здатного брати участь у міжкультурному спілкуванні. Таким чином, необхідність формування соціокультурної компетентності як однієї з основних цілей навчання державної та іноземної мови у всіх закладах освіти України зумовлюється соціальним запитом, який відображує і зовнішньо-нормативні, і внутрішньо-рефлексійні фактори розвитку сучасної освіти [3, с. 45].

Метою статті є аналіз проблеми мовно-методичної підготовки студентів до кроскультурної комунікації в контексті глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Кроскультурна комунікація є елементом процесу формування толерантної мовної особистості. Більш того, її можна визначити як комплексно-мовний взаємозв'язок і взаємовідношення, в процесі яких люди, що належать до різних національних спільнот, обмінюються досвідом, духовними цінностями й думками. Культура такого спілкування залежить від загального рівня студентів, від їх вміння сприймати та дотримуватися загальнолюдських моральних норм.

Організаційний процес формування толерантної мовної особистості засобами кроскультурної комунікації охоплює: визначення загальної мети і конкретних завдань, ознайомлення студентів у процесі навчання мови з системою наукових знань про права і свободи людини, про нації та їхні стосунки, про раси та інші культури; розвиток позитивного досвіду культури спілкування та ін. Кроскультурна комунікація виступає як форма реалізації міжнародних відносин на особистісному рівні, їх індивідуально-психологічної конкретизації, що робить процес формування толерантної мовної особистості досить складним.

Кроскультурну комунікацію слід розглядати як явище, що охоплює, по-перше, знання норм, принципів комунікативної поведінки в іншому соціокультурному середовищі, вміння переведення їх у площину міжкультурних відносин, по-друге, виховання специфічних якостей: здатності до емпатії, співпереживання, самооцінки. Відносини в процесі кроскультурної комунікації припускають високий розвиток етнополітичного усвідомлення та мислення, почуттів, потреб, толерантне ставлення до іншої культури, до національних звичаїв, традицій. Показниками кроскультурної компетенції є також знання історії та культури народів, їх багатосторонні зв'язки, вміння вести діалог культур, толерантність по відношенню до представників інших націй, уміння вести дискусію, оцінювати явища з гуманістичних позицій, відстоювати і пропагувати свої переконання.

Спрямованість мовної підготовки на практичні цілі навчання в цілому передбачає формування знань, навичок і умінь, а також на вміння творчо використовувати отримані знання для вирішення конкретних завдань. Очевидно, що на перший план виходять комунікативний і функціональний підходи методики викладання мов. Відповідно до цих підходів, навчання мовам має бути орієнтоване не тільки на вивчення фонетичного, лексичного та граматичного ладу, а й на корекцію та вдосконалення володіння системою мови. Специфіка викладання мов обумовлена їх подвійною природою. З одного боку, мова це система знаків і правил, з іншого – мовлення, мовленнєва діяльність. Водночас вивчення мов нерозривно пов'язане з вивченням культури їх носіїв.

Однією з задач мовної підготовки студентів до кроскультурної комунікації є формування та розвиток білінгвальної компетенції для розвитку більш важливих умінь: уміння спілкуватися з людьми різних соціальних груп, різних поглядів, різних культур. Так, специфіка теоретичної лінгвістичної та практичної мовної підготовки студентів полягає: в сприйнятті мови як функціонуючої системи; у вивченні мовних фактів, що визначають особливості системи однієї мови в цілому та її підсистем в порівнянні з іншою вивчуваною мовою; у викладанні рідної мови з урахуванням взаємовпливу мов, що може викликати інтерференцію.

Не можна не відзначити роль двомовності в процесі навчання кроскультурної комунікації. Двомовність сприяє конструктивному самовизначенню в процесі міжетнічної комунікації, а також дозволяє долучитися до інноваційних знань і практик, що сприяє успішній адаптації в умовах кроскультурної комунікації. Незважаючи на об'єктивні культурні відмінності контактуючих народів, двомовність створює сприятливий соціокультурний фон у складній системі міжнародних відносин, стимулює процес міжкультурної комунікації. А будучи складовою частиною міжетнічних відносин, сприяє подоланню культурного бар'єру, зумовленого об'єктивними відмінностями контактуючих народів; виступає чинником інтеграції традицій та інновацій в сучасному суспільстві. Двомовна освіта виступає транслятором історико-культурних традицій на основі сучасних освітніх технологій, що враховують стартовий рівень володіння національною мовою.

На думку С. Г. Тер-Мінасової, «кожне заняття іноземної мови – це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ та іноземну культуру: за кожним словом стоїть обумовлене національною свідомістю (знову ж іноземною, якщо слово іноземне) уявлення про світ. Головна відповідь на питання про рішення актуального завдання навчання іноземних мов як

засобу комунікації між представниками різних народів і культур полягає в тому, що мови повинні вивчатися в нерозривній єдності зі світом і культурою народів, що говорять цими мовами» [5, с. 28].

Як відомо, взаємодія конкретних мов здійснюється в рамках певних лінгвокультурологічних систем, які проявляють себе в лінгвокультурних ситуаціях, які розуміють як історично сформовані в рамках конкретних соціально-територіальних утворень системи конкретних умов взаємодії мов і культур. Не випадково Е. Хауген, один з основоположників теорії мовних контактів, вказує на «важливість врахування соціокультурних факторів, а також на необхідність використання міждисциплінарних підходів під час вивчення даного феномена, тому що мовні проблеми і проблеми культури часто пересікаються» [7, с. 63].

Висновки. Отже, особистість кожного студента є суб'єктом і об'єктом кроскультурних відносин і вносить свій вклад у скарбницю світового досвіду, кожна особистість у тій чи іншій мірі є учасником вільного політичного, культурного діалогу, оволодіння яким сприяє ментальній сумісності людей, повазі, розумінню різних культур, що є умовами руху людства до духовної інтеграції, шанобливого ставлення до мов, традицій і культури інших народів, формування культури миру. Мовна підготовка студентів у процесі кроскультурної комунікації спрямована на збагачення духовної культури, на спонукання до духовного співробітництва, формування якостей, що полегшують міжкультурне порозуміння у суспільстві.

Для реалізації питання мовної підготовки студентів до кроскультурної комунікації важливу роль відіграють багатомовні носії в умовах великої різноманітності мов і культур в різних регіонах. Точний опис взаємозв'язків між мовними, психологічними та суспільно-культурними чинниками, характерними для ситуацій мовного контакту, припускає дослідження даної проблеми методами цілого комплексу суміжних наук, таких як етнолінгвістика, психолінгвістика і лінгвокультурологія.

Література:

1. Библер В. С. Диалог культур и школа XXI века. / В. С. Библер. // Школа диалога культур. Идеи, опыт, проблемы. – Кемерово : Алеф, 1993. – 416 с.
2. Воробьев В. В. О статусе лингвокультурологии. / В. В. Воробьев. // Материалы IX Конгресса МАПРЯЛ. – М. : ИПО «Лев Толстой», 1999. – С. 96-117.
3. Махінов В. М. Формування соціокультурної компетентності майбутніх вчителів у контексті культурологічної парадигми освіти та розвитку соціальних комунікацій. / В. М. Махінов // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УДПУ імені Павла Тичини. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2010. – Випуск 34. – С. 41-49.
4. Рот Ю., Коптельцева Г. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг: учебно-методическое пособие. / Ю. Рот, Г. Коптельцева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 223 с.
5. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/SLOVO, 2000. – 624 с.
6. Халеева И. И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи. / И. И. Халеева. – М. : Высшая школа, 1989.
7. Хауген Э. Языковой контакт. / Э. Хауген. // Новое в лингвистике. – М., 1972. – Випуск VI. – С. 61–80.